

ERNA OESCH

Romantiikan mikrohistoriaa

John Keats, *Yön kirkas tähti – 99 viimeistä kirjettä* (The Letters of John Keats. Toim. H. Buxton Forman (1895); 99/214.). Suom. Kaisa Sivenius. Teos, Helsinki 2010. 281 s.

Eurooppalaisen romantiikan aikakautta (n. 1795–1830) ei ole Suomessa juuri tutkittu, eikä romantiikan edustajia ole paljon suomennettu. Tämä koskee niin saksalaista varhaisromantiikkaa, jota voidaan pitää romantiikan alkusäyksenä ja merkittävimpänä vaikutteiden antajana, kuin englantilaista romantiikkaa, joka muodostaa romantiikan toisen valta-alueen. Sen vuoksi Kaisa Siveniuksen huolellista, kaunista suomennosta John Keatsin (1795–1821) viimeisistä kirjeistä voi pitää kulttuuritekona. Toivoa sopii, että lisää suomennoksia romantiikan merkittävistä teoksista olisi tulossa tai suunnitteilla, sillä kiinnostus aikakautta kohtaan on suurta ja kasvussa Euroopassa ja Yhdysvalloissa – ainakin jos lukuisista käännöksistä eurooppalaisilla kielillä voi jotain päätellä. John Keatsia saadaan kiellemme lisääkin, sillä myös hänen runojensa suomennos julkaistaneen todennäköisesti syksyllä 2010.

Englantilaisen romantiikan valtakunnat kirjallisuuden, kritiikin ja filosofian alueilla ovat muiden muassa Samuel Taylor Coleridge, William Wordsworth, Percy Bysshe Shelley, William Hazlitt, Mary Shelley ja lordi Byron. Heidän joukkoonsa luetaan myös John Keats, mutta hänen merkityksestään englantilaisen romantiikan edustajana ei olla yksimielisiä. Muun muassa mainikkaan ja edelleen ainutlaatuisen *A History of Modern Criticism* 1750–1950 -teoksen kirjoittanut René Wellek toteaa, että ainakin kritiikin historiassa Keatsia voidaan tarkastella korkeintaan Hazlittin liitteenä. Totta on, että toisin kuin edellä mainitut aikalaisensa Keats ei kirjoittanut juu-

rikaan mainittavaa kritiikkiä, vaikka kriittis-teoreettisten tekstien kirjoittamista runouden ohella voidaan pitää romantikoille tyypillisenä. Keats kirjasi kriittiset huomionsa lähinnä kirjeisiinsä, ja mitä tulee Wellekin huomautukseen, Keats todella mainitsee kirjeissään usein joko olevansa tulossa Hazlittin luennolta tai lähdössä niitä kuuntelemaan. Toinen Keatsiin vaikuttanut romantikko oli hänen ystävänsä Percy Shelley. Sen sijaan kirjeistä käy ilmi Keatsin kriittinen suhtautuminen Coleridgeen ja Byroniin.

Keats kuitenkin kehittää ajatuksen, jolla tulee olemaan pysyvä vaikutus kritiikin historiassa. Kirjeessään ystävälleen taidemaalari Robert Haydonille hän pohtii Shakespearen merkitystä englantilaiselle runoudelle. Shakespeare on ylittämätön, ja Keats sanookin olevansa yhtä mieltä Hazlittin kanssa siitä, että oikeastaan Shakespeare riittää englantilaisille. (Sivuhuomautuksena voidaan sanoa, että Shakespeare oli ylittämätön myös englantilaisiin romantikoihin paljon vaikuttaneille saksalaisille varhaisromantikoille.) Mutta toisin kuin esimerkiksi Shelley, Keats ei halua tarkastella Shakespearea suurena yksilöllisenä taiteilijanerona, vaan hän kehittää ajatuksen negatiivisesta kyvykkyydestä (*negative capability*), joka oli Shakespearen suuri ominaisuus. Negatiivisella kyvykkyydellä hän tarkoitti Shakespearen taitoa tuoda teoksiinsa maailman epävarmuus, mysteerit ja häilyvyys, toisin sanoen kykyä hyväksyä todellisuuden epätäydellisyys. Tämä on mahdollista vain sille, joka kykenee irtaantumaan omasta persoonallisuudestaan ja astumaan historian virtaan. Suuri runous ei ole runoilijan omien sub-

jektiivisten kokemusten kirjaamista. Näitä ajatuksia kehitti eteenpäin sata vuotta myöhemmin runoilija ja teoreetikko T. S. Eliot tärkeässä 'objektiivisen korrelaatin' käsitteellään, jonka hän paradoksaalisesti tarkoitti kritiikiksi romantikkojen kirjallisuusteoreettisille näkemyksille. Keatsin Haydonille suunnattu kirje ei sisälly käsillä olevaan suomennokseen, mutta kokoelmassa on useita viittauksia negatiivisen kyvykkyyden ideaan.

Tirkistelyä modernin alkuun

Romantiikan tutkijalle *Yön kirkas tähti* avautui aluksi varsin hämmäntävänä lukukokemuksena. Kun odotushorisonttina olivat kirjallis-filosofiset keskustelut runoilijatovereiden kesken, oli kirjeiden intiimiin yksityisyyteen aluksi vaikea mukautua. Nopeasti kirjeet kuitenkin imaisivat lukijan valtapiiriinsä, ja pikkuhiljaa alkoi yksityisen taustalta hahmottua myös yleisen horisontti. Kirjeet ovat yksilön kokemuksen kautta suodatettavaa mikrohistoriaa, joka Keatsin omaa ajatusta mukailleen muuttuu osaksi laajaa historian virtaa. Keats tarkoitti kirjeensä julkaistaviksi, mutta siitä huolimatta ne ovat säilyttäneet yllättävän arkipäiväisiä. Ne ovat kirjeitä ihmiseltä ihmisille, eivät tarkoituksellisia tyylinäytteitä suurelle yleisölle. Tämä tulee hauskasti esiin rakastetulle Fanny Brawnelle osoitetussa kirjeessä, jossa Keats kertoo syventyneensä lukemaan Rousseau'n kirjeenvaihtoa kahden ylhäisönäisen kanssa. Sarkastisesti Keats huomauttaa, että Rousseau'n kirjeenvaihto on hämmäntävää kamppailua yhtäältä tyyllillisen hienostelun, toisaalta vahvan tunteen välimaastossa. Keats kysyykin: ”Mitä

olisi Rousseau mahtanut sanoa meidän kahden pikku kirjeenvaihdostamme. [...] Enpä juuri piittaa.” Edellä sanottu ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö Keats olisi ollut täysin tietoinen niistä tyyllillisistä keinoista, joilla lukijaan vaikutetaan.

Kirjeiden vastaanottajat voidaan sijoittaa kolmeen eri ryhmään: ystävät ja runoilija- ja taiteilijaverit, perheenjäsenet sekä suuri rakkaus Fanny Brawne. Tällä tavalla pääsemme tarkastelemaan Keatsin todellisuutta kolmen erilaisen näkökulman kautta, joita kaikkia hallitsee kuitenkin yksi asia, paheneva keuhkotauti ja lähestyvä kuolema. Edes taiteilijaystävien kanssa tärkein puheenaihe ei ole taide, vaan ainainen rahanpuute ja pelko terveyden menetyksestä. Sellaisenaan kirjeet ovat mikrohistoriaa, joka kasvaa kuvaukseksi yhtäältä runoilijan mahdollisuudesta toteuttaa kutsumustaan ja toisaalta keskiluokan asemasta 1800-luvun alun Englannissa. Voidaan tietysti todeta, että ainakaan yhdessä suhteessa asiat eivät ole juuri muuttuneet Keatsin ajoista: runoilijat ja taiteilijat joutuvat pääsääntöisesti edelleen etsimään elantonsa muualta saadakseen mahdollisuuden taiteen tuottamiseen. Hauskasti kirjeiden taustalta hämmöittää myös kysymys keskiluokkaisista arvoista ja taiteen tekemisen perimmäisestä kunniallisuudesta.

Taiteilijuus on Keatsille tärkeä kysymys, semminkin kun hän haaveili alun alkaen sotilaan urasta ja suoritti ennen runoilijaksi ryhtymistään lääketieteen opintoja. Varsinkin lähimmille ystävilleen Charles Brownille ja Benjamin Haydonille sekä sisarelleen Fannyille lähettämässään kirjeissä Keats kertoo ajatuksistaan ryhdistäytyä: ”Minun on korkea aika ryhtyä tekemään jotain

ja lakata elelemästä toiveiden varassa.” Haydonille hän toteaa: ”[...] sillä aikomukseni on muuttaa kaupunkiin ja ryhtyä tekemään töitä, niin kuin muutkin ihmiset.” Keats oli kuitenkin surullisen tietoinen niistä rajoituksista, joita terveys hänelle asetti, ja toisaalta ylpeyden päälle otti ajatus ryhtyä kirjoittamaan aikakauslehtiin, vaikka se olisi ollut luontevin tapa parantaa taloudellista tilannetta. Charles Dilkelle Keats toteaa: ”Onneksi en ole tätä ennen ryhtynyt tavoittelemaan kansan kuulevia korvia. [...] Nyt olen hieman oppinut ja uskon pystyväni huijaamaan siinä missä kuka tahansa kirjallinen kaupustelija ja rykäisemään mistä vain artikkelin aiheesta mitään tietämättä.” Ystävien kesken puhutaan toki myös runoudesta ja taiteesta ja runoilijan tehtävästä. Kirjeistä välittyy myös vaille tunnustusta jääneen Keatsin lievä katkeruus, vaikka hän ehtikin saada mainetta ennen kuolemaansa. ”Runouteen en luota vähääkään”, kirjoittaa hän Dilkelle, ”ihmeellistä on vain, että ihmiset lukevat niin paljon runoja”. Myös taiteen portinvartijoista, kriitikoista, teatterin johtajista ja auktoriteetin asemaan nostetuista aikalaisrunoilijoista Keatsilla on yllättävän katkeria sanoja.

Yksi alue kirjeissä jää vaillinaiseksi. Keatsilla oli nimittäin poikkeuksellinen kyky kiteyttää kirjeissään juuri runoihinsa ja niiden syntyyn liittyviä yksityiskohtia. Nämä runoilijan omat huomiot avautuisivat aivan eri tavalla lukijalle, jos suomennoksessa olisi mukana näytteet tärkeimmistä runoista englanniksi. Lukijan kannattaakin esimerkiksi lukiessaan John Reynoldsille osoitettua syyskuista kirjettä, etsiä käsiinsä runo ”Oodi syksylle” (”To Autumn”). Näin runojen myötä

hahmottuisi myös Keatsin runoilijapersoonallisuus.

Perhe on paras

Toisenlainen näkökulma Keatsiin ja hänen aikalaisyhteiskuntaansa avautuu George-veljelle ja Fannysisarelle kirjoitetuista kirjeistä. Ne ovat kirjeistä intiimeimmät ja sisältävät lämpöä, jollaista kokoelman muista kirjeistä ei välity (lukuun ottamatta Charles Brownille osoitettuja kirjeitä). Sellaisenaan ne kertovat yhteiskunnasta, jossa ihmisen ainoa turva on perhe laajasti ymmärrettynä. Vanhempiensa kuoleman jälkeen John, George ja Fanny Keats joutuivat taloudelliseen ahdinkoon ilmeisesti jonkinlaisen perintösotkun seurauksena. George perheineen lähti koettamaan onneaan Amerikkaan, mutta epäonnistui surkeasti. Merkittävän osan kokoelmasta muodostaakin laaja osissa kirjoitettu kirje Georgelle ja hänen vaimolleen. Kirje on nautittavaa luettavaa. Siinä John – rahahuolien ahdistama runoilija – lohduttaa, lupaa hoitaa veljen taloudelliset asiat kuntoon ja kertoo huvattomia tarinoita veljensä ja sisarensa (*sister in law*) piristykseksi. Näissä kirjeissä nauretaan paljon, milloin itselle, milloin sukulaisille ja tuttaville, yleensä lämpimästi mutta joskus hyvinkin ilkeämielisesti. Suorastaan rabelaismaisia piirteitä Keatsin kirje saa, kun hän liittää siihen katkelman Burtonin *Melankolian anatomiasta*. Viittaus Burtoniin on kiinnostava, sillä brittiroantikot (esim. Wordsworth) olivat erittäin kiinnostuneita ihmismielen tutkimuksesta. Kaiken kaikkiaan kirjeet sisaruksille tarjoavat oivallisen näkökulman perheen historiaan ja antavat myös oivallisen mahdollisuuden pohtia tämän päivän (polii-

tikkojen) puheita perheen merkityksestä.

Kokoelmaan sisältyy myös joukko kirjeitä Keatsin suurelle rakkaudelle Fanny Brawnelle. Kirjeet ovat kuuluisia rakkauskirjeitä, mutta nykylukijan on vaikea sisäistää niiden tunnelmaa. Johtuuko se sitten siitä, että juuri naisen ja miehen suhde ja koko kysymys sukupuolisuudesta on niin radikaalisti muuttunut Keatsin kirjeiden ajoista? Jostain syystä kirjeitä lukiessa syntyi ajoittain kerettiläinen ajatus niiden tyhjäpäiväisyydestä. Toisaalta ne ilmentävät oivallisesti vallalla ollutta käsitystä romanttisesta rakkaudesta, jossa nainen on ylennetty jalustalle. Jalustalle nostaminen saa kuitenkin yleensä aikaan puheen muuttumisen kaavamaiseksi. Toisaalta nämä mietteet saattaa aiheuttaa myös se, että Fanny Brawnen vastauskirjeet eivät ole luettavissa, sillä ne hävitettiin Keatsin kuoltua.

Sairauden mikrohistoria

Kirjeistä välittyy kuitenkin muutakin: yhä syvenevä ahdinko sen tosiasian edessä, että Keatsin rakkaus ei koskaan tule saamaan täytymystään. Tämä tekee kokoelman lopussa olevat Brawnelle osoitetut kirjeet psykologisesti kiinnostaviksi, mutta lukijalle ahdistaviksi. Sairauden pahenemisen vuoksi tapaamiset Fannyn kanssa käyvät yhä niukemmiksi, ja yhä tiheämmin lähetetyillä kirjeillään Keats yrittää pitää yllä yhteyttä vähitellen etäännyvään rakastettuunsa. Kirjeissä on paljon ahdistunutta rakkautta, pinnan alla näkyvää katkeruutta ja mustasukkaisuutta: ”Olen kirjaimellisesti kuolemanväsynyt, ja kuolema tuntuu ainoalta tieltä. En voi unohtaa menettä. Eli mitä? Ei mitään maailman-

miehelle, mutta minulle tappavan kauheaa. Ponnistelen päästäkseni tästä ulos. Kun katsoit asiakseksi flirttailla Brownin kanssa, olisit antanut olla, jos oma sydämesi olisi tuntenut puoltakaan siitä tuskasta, jota minun sydämeni tunsi. Brown on hyvä mies – hän ei tajunnut murhaavansa minua sentti sentiltä.” Kaikessa yksityisyydessään tämä 5.7.1820 päivätty kirje edustaa häkellyttävästi ideaa, josta käytetään termiä ”romanttinen tunne” (*romantic sensibility*).

Tämän päivän maailmassa sairaus ja kuolema on työnnetty pois näkyvistä niin pitkälle kuin mahdollista. Keatsin aikana ne olivat jatkuvasti kaikkialla läsnä. Siitä huolimatta on vaikea kohdata intensiteettiä, jolla Keats kuvaa sairautensa etenemistä ja kasvavaa tietoisuutta kuoleman lähestymisestä. Tässä mielessä kirjeet ovat myös sairauden ja sairastamisen mikrohistoriaa, jossa avautuu näkymä taustalla olevaan sosiaaliseen ympäristöön ja niihin inhimillisesti käsitämättömiin lääketieteellisiin kokeiluihin, joihin ihmiset alistettiin – tosin yleensä hyvää tarkoittavasti. Tämän sai kokea myös Keats, joka kuoli Roomassa pikemminkin puoskarin kuin lääkärin diagnoosin seurauksena. Keatsin viimeinen kirje on osoitettu sydänystävälle Brownille: ”Kerro terveisiä kaikille ystäville ja sano Haslamille, etten olisi lähtenyt Lontoosta käymättä hyvästelemässä häntä, ellen olisi ollut niin heikoilla sekä mieleltäni että ruumiiltani. Kirjoita Georgelle heti kun saat tämän ja kerro, kuinka voin, tai miten arvaat asioiden olevan; ja viesti myös sisarelle – joka kulkee mieleni kuvissa kuin haamu – hän muistuttaa niin paljon Tomia. Tuskin kestan jättää sinulle jäähyväisiä edes kirjeessä. Olen aina ollut kömpelö kumar-

tamaan.” Keats haudattiin Roomaan ja hänen hautamuistomerkkiinsä kirjoitettiin hänen omasta toivomuksestaan *Here lies one whose name was writ in water*.

Keatsin aikana kirjeiden kirjoittaminen oli tärkeä sosiaalisen kommunikaation ja samalla kulttuurisen perinnön säilyttämisen muoto sivistyksen alkaessa laajeta valistuksen seurauksena. Jo siksi Keatsin kirjeiden suomentaminen ja julkaiseminen on suurenmoinen teko niin suomentaja Kaisa Siveniukselta kuin kustantaja Teokselta. Kokonaisuutena kirjeet kertovat, miten kaukana me olemme Keatsin maailmasta ja romantiikan aikakaudesta, ja miten lähellä silti niitä olemme. Maailma muuttuu, mutta ihmisen pyrkimys arvokkaaseen elämään säilyy.

Suomennos on kauttaaltaan kaunista suomen kieltä ja sisältää lukuisia hienoja ratkaisuja, jotka säilyttävät kosketuksen kirjeiden maailmaan mutta tuntuvat silti luontevilta nykylukijan mielestä. Puutteena näen sen, että kirjeitä ei ole varustettu laajemmalla esipuheella tai loppuluvulla, jossa Keats ja kirjeet olisi sijoitettu seikkaperäisemmin historialliseen kontekstiinsa niin runoilijalle tärkeiden aikalaisvaikuttajien kuin sosiaalisen ympäristönkin suhteen. Jotain olisi suomentaja voinut sanoa myös Keatsista runoilijana ja kirjeiden yhteydestä hänen runouteensa. Mutta ehkä tämä toteutuu odotettavissa olevassa runojen suomennoksessa. Polku on nyt avattu. Toivottavasti saamme tulevaisuudessa vastaavia käännöksiä myös muiden romantiikan edustajien kirjeenvaihdosta, joka oli erittäin runsasta ja tarjoaa yleisempiä näkymiä aikakauden filosofis-kriittiseen keskusteluun.